

ВАРЛАМ ШАЛАМОВ

В ПРЕСЛЕДВАНЕ НА

ЛОКОМОТИВНИЯ ДИМ

Превод от руски: Александър Талаков, 1994

chitanka.info

Да, това беше голямата ми мечта — да чуя свирката на локомотива, да видя белия му пушек, стелещ се по откоса на железопътния насип.

Чаках белия дим, чаках живия локомотив.

Пълзяхме, останали без сили, и не смеехме да захвърлим ватенките и полущубките си — до вкъщи, до бараките оставаха само петнадесет километра. Но ние се страхувахме да зарежем ватенките и полущубките направо на пътя, да ги захвърлим в канавката и да тичаме, да вървим, да пълзим, да се отървем от страшната тежест на дрехите. Бояхме се да зарежем ватенките — в тази зимна нощ дрехите за няколко минути щяха да заприличат на замръзнал храст клек, на покрит с лед камък. През нощта никога нямаше да можем да намерим дрехите си, те щяха да се изгубят в зимната тайга, както се губеха и през лятото сред храстите на клека, ако не ги вържехме за самия връх на храстите като пътепоказатели — пътепоказатели на живота. Знаехме, че без ватенките и полущубките не ще можем да се спасим. И пълзяхме, като губехме сили и се топлехме от собствената си пот — спреш ли да се движиш, усещаш как убийственият студ пропълзява по обезсиленото тяло, загубило главната си способност — да бъде източник на топлина, обикновена топлина, пораждаща ако не надежда, то поне злоба.

Пълзяхме заедно — волнонаемни и затворници. Шофьорът, чийто бензин беше свършил, остана да чака помощ, която щяхме да му пратим. Остана, наклал огън от крайпътната маркировка — единствените суhi дърва, които бе намерил. Спасението на шофьора може би заплашваше с гибел други автомобили, тъй като той бе съbral всички дървени колчета, беше ги начупил и сложил в огъня, който гореше със slab, ала спасителен пламък, и шофьорът се беше навел над огъня, над пламъка, като от време на време слагаше поредната пръчица, тресчица — дори не се надяваше да се стопли, да се сгрее. Гледаше само да спаси живота си. Ако изоставеше камиона, ако тръгнеше да пълзи заедно с нас по студените, остри камъни на планинското шосе, ако зарежеше товара — щяха да го съдят. Шофьорът чакаше, а ние пълзяхме за помощ.

Пълзях и се мъчех да избягвам всякакви излишни мисли — те бяха като движенията, енергията не трябваше да се хаби за нищо друго

освен за дращене, претъркуване, примъкване на собственото тяло напред по нощния зимен път.

И все пак нашето дишане при температура минус петдесет градуса ни изглеждаше като локомотивен дим. Сребърните лиственици в тайгата напомняха бълващи пущеци локомотиви. Бялата мъгла, изпълнила нощта и покрила небето, също беше локомотивен дим, димът на дългогодишната ни мечта. В това бяло безмълвиеолових не шум от вятъра — чух небесна музикална фраза и ясен, melodичен, звънлив човешки глас, който идваше направо от ледения въздух над нас. Музикалната фраза бе халюцинация, звуков мираж, в него имаше нещо от локомотивния дим, изпълнил моята клисура. Човешкият глас бе просто продължение на този зимен музикален мираж.

Но видях, че не само аз долавям този глас. Чуваха го всички, които пълзяха. Изстивайки, но без да имат сили да помръднат. В гласа от небето имаше нещо повече от надежда, нещо по-значимо от бавното ни пълзене към живота. Небесният глас повтаряше: предавам съобщение на ТАСС. Петнадесетимата лекари... Били са незаконно обвинени, нямат никаква вина, признанията им са изтръгнати с помощта на недопустими следствени методи, най-строго забранени от съветските закони.

Освободили са лекарите. Ама че номер! Ами кореспонденцията на Лидия Тимашук, ами орденът. Ами журналистката Елена Коновенко, прославяща бдителността и героинята на тази бдителност, олицетворението на бдителността, персонафицираната бдителност, бдителност, демонстрирана пред целия свят.

Зашпото смъртта на Stalin не бе направила на нас, много препатилите, нужното впечатление.

Отдавна вече свиреше някаква небесна музика, когато запълзяхме напред. Никой не каза нито дума — всеки сам смилаше новината.

Вече се виждаха светлините на селището. Да посрещнат пълзящите бяха дошли съпруги, подчинени и началници. Мен не ме посрещна никой — трябваше сам да се довлека до бараката, до стаята, до леглото си, да запаля и разгоря ламаринената печка. И когато се стоплих, когато се нагълтах с гореща вода, стоплена в едно канче направо в печката, върху горящите дърва, се изправих пред огъня, усещайки как топлата светлина пробягва по лицето ми — все пак не

цялата кожа бе измръзнала отпреди това, имаше и оцелели петна, късчета, части. Бях решил.

На другия ден подадох молба за напускане.

— Напускането е в божиите ръце — каза ми с насмешка началникът на района, но прие заявлението ми и то замина с поредния куриер.

„На Колима съм от седемнадесет години. Моля да ми позволите да напусна. Като на бивш затворник годините, прекарани тук, не ми се водят за прослужени, не получавам никакви допълнителни начисления. Държавата няма да има почти никакви разходи във връзка с напускането ми. Моля ви.“ Две седмици по-късно получих отговор- отказ без каквато и да било мотивация. Веднага написах протест до прокурора с настояване той да се намеси и така нататък.

Работата беше там, че щом се появи някаква надежда — трябва да бъдат свалени или строшени всякаявите юридически окови: за да не ме спрат формалностите, хартийките. Най-вероятно бе кореспонденцията ми да е излишна. Ами ако...

В клуба свалиха портретите на Берия, а аз все пишех ли, пишех... Арестуването на Берия не ми вдъхна допълнителна надежда. Онези събития сякаш ставаха сами по себе си и тайната им връзка с моята съдба не се усещаше явно. Не за Берия ми трябваше да мисля.

Прокурорът ми отговори след две седмици. Той беше заемал високи постове в съседното управление. Уволнили го и го прехвърлили в нашия затътен край. Жена му въртяла търговия с шевни машини, продавала ги десет пъти по-скъпо — дори бяха написали фейлетон за това. Прокурорът опитал да се отбранява с най-привичното оръжие — пишел доноси, че дневалният на началника на управлението Азбукин продава на затворниците по десет рубли цигарата с махорка. А махорката я получавал в колети от „континента“ — със самолети, едва ли не като дипломатическа поща, по специални багажни норми за висшето началство, а понякога — без каквото и да било ограничения. На трапезата си началникът на управлението, пишел той, всеки ден събирал по двадесет души и никакво полярно заплащане, никакви възнаграждения за прослужени години не можели да покрият разходите за виното и плодовете. Началникът на управлението много държал на семейния уют, бил баща на две деца. Всичките си разходи покривал от продажбата на махорката — десет рубли за саморъчно

свита цигара — ами за осем кибритени кутийки, за шестдесет цигари от една пачка-осминка? Шестстотин рубли за осминка, за петдесет грама — заслужавало си.

Прокурорът понечил да спре този начин на обогатяване, но на часа бил свален от длъжност и прехвърлен при нас, в дълбоката провинция. Той бдеше за спазването на законите, бързо отговаряше на писмата, вдъхновен от омразата към началството, разгорещен от борбата с него.

Написах второ заявление: „Беше ми отказано освобождаване от работа. Сега, като ви изпращам справката от прокурора...“

След две седмици получих отказ. Без каквато и да е мотивация — сякаш бях поисквал паспорт за чужбина.

Писах на областния прокурор, на прокурора на Магаданска област, и получих отговор, че имам право да бъда освободен от работа и да си замина. Борбата на „висшите сили“ премина в някаква нова фаза. Всеки „звой“ оставяше следи във вид на многобройни заповеди, разяснения, разрешения. Започваше да се усеща някакво съответствие, заявленията ми, както казват криминалните, ставаха „в тон“. В тон с времето?

След две седмици получих отказ. Без каквато и да било мотивация. И макар много пъти да бях писал жаловити писма до началника си — шефа на санитарния отдел на управлението, фелдшера Цапко, — не получих от него никакъв отговор.

От моя участък до управлението, до най-близкия лекарски пункт, имаше триста километра.

Разбрах, че трябва да говоря лично. И се случи така, че Цапко пристигна заедно с новия началник на лагерите, обеща ми много неща, може да се каже всичко — дори, че ще ме пусне.

— Ще те взема на връщане. Ама я остани още за една зима. Напролет ще си заминеш.

— Не. Дори и да не ме освободят напълно, поне от вашето управление ще се махна.

Разделихме се. След август дойде септември. Рибата вече се беше прибрала надолу по потоците. Но аз не се интересувах нито от мрежите-винтери, нито от взривовете, след които рибата изплуваше и белите кореми на морските и далекоизточните пъстьрви се клатушкаха

върху вълните на планинските реки, течението ги отнасяше в баражите и те гниеха там, вмирисваха се.

Трябаше подходящ случай. И той дойде. Районът ни бе посетен лично от началника на пътното управление инженер-полковник Кондаков. Той остана да нощува в къщата на началника на района. Бързах, страхувах се да не би Кондаков да заспи, и почухах на вратата.

— Влезте.

Кондаков седеше на масата, беше разкопчал китела си и търкаше червената следа, оставена от яката върху охранения му бял врат.

— Фелдшерът на района. Разрешете да се обърна по личен въпрос.

— По време на пътуване не говоря с никого.

— Очаквах това — отвърнах му студено и спокойно. — Написал съм писмо-заявление. Ето го — вътре пише всичко. Надявам се, че няма да ми откажете да го прочетете, когато сметнете за възможно.

На Кондаков му стана неудобно и той престана да се занимава с яката на ризата си. Все пак беше инженер, човек с висше образование — нищо, че беше техническо.

— Седнете. Кажете какво има.

Седнах и му разправих.

— Ако всичко е така, както казвате, обещавам да ви освободя от работа веднага щом се върна в управлението. След десет дни.

И Кондаков си записа името ми в едно миниатюрно тефтерче.

След десет дни ми позвъниха от управлението — обадиха ми се приятели, ако изобщо имах такива там. Или просто любопитни, зрители, а не актьори, които часове наред, години наред наблюдаваха как рибата се опитва да се измъкне през прокъсаната мрежа, как лисицата си прегризва лапата, за да се изскубне от капана. Наблюдаваха, без да се опитват да отворят капана и да пуснат лисицата. Просто наблюдаваха борбата на животното с човека.

Телефонограма — от района до управлението за моя сметка. Бях измолил от началника на района разрешение да я пратя... Никакъв отговор.

Дойде колимската зима. Потоците се покриха с тънък лед и само тук-там по бързите течеше, бързаше, живееше водата, от която се издигаше пара като от локомотив.

Трябаше да се бърза, да се бърза.

— Изпращам в управлението един тежко болен — долових на началника. Болният беше с оствър язвен стоматит в резултат от системно недояждане, от авитаминоза; язвен стоматит, който лесно можеше да бъде събркан с дифтерит. Имахме право да изпращаме в такива случаи; нещо повече — бяхме длъжни да изпращаме хората. По заповед, по закон, по съвест.

— А кой ще го съпровожда?

— Аз.

— Сам ли?

— Да. Ще затворим медицинския пункт за една седмица.

Това се беше случвало и преди, началникът го знаеше.

— Ще направя описание. За да няма кражби. И ще запечатам шкафа с печата на инспектора.

— Виж, това е добре. — Началникът се успокои. Тръгнахме с попътни коли, замръзвахме, спирахме да се сгреем на всеки тридесет километра — и на третия ден още по светло стигнахме в управлението, обградено от жълто-бяла дневна колимска мъгла.

Първият човек, когото видях, беше фелдшерът Цапко, началникът на санитарния отдел.

— Докарах един тежко болен — долових, но Цапко гледаше не към него, а към куфарите ми — имах даже куфари: шперплатови, собственоръчно направени, в които се намираха книгите ми, един евтин памучен костюм, възглавница, одеяло... Цапко разбра всичко.

— Без началника не мога да ти разреша да заминеш. Отидохме при него. В сравнение с инженер-полковник Кондаков това беше малък началник. По несигурния му тон и колебливите отговори разбрах, че са дошли никакви нови заповеди, нови „разяснения“.

— Не искаш ли да останеш още една зима? — Беше краят на октомври. Зимата вече бе в разгара си.

— Не.

— Е, какво пък. Щом не иска, не го дръжте...

— Слушам, другарю началник! — Цапко се изпъна пред началника на лагера, удари токове и излязохме в мръсния коридор.

— Та така — с удоволствие рече Цапко. — Постигна каквото искаше. Свободен си да вървиш където щеш. Заминаяй за континента. На твоето място ще постъпи фелдшерът Новиков. И той като мен идва от фронта, от войната. Ще се върнеш с него там, откъдето си дошъл —

да предадеш всичко, както си му е редът, след това заповядай да се разплатим.

— Да пътувам пак триста километра? После обратно — че това ще трае цял месец. Не по-малко.

— Нищо повече не мога да направя. Каквото можах — сторих го.

Разбрах, че и разговорът с началника на управлението беше лъжа, бил е предварително подготвен.

В Колима човек не бива да се съветва с никого. Затворникът и бившият затворник нямат приятели. Още първият човек, който ти дава някакъв съвет, ще изтърчи при началника, за да му разправи всичко, за да издаде другаря си, да прояви бдителност.

Цапко отдавна си беше отишъл, а аз все седях на пода в коридора и пушех ли, пушех.

„Какъв е този Новиков? Фронтови фелдшер ли?“

Намерих го. Беше един зашеметен от Колима човек. Самотата му, трезвите размисли, несигурният поглед говореха, че Колима за него се бе оказала съвсем не такава, каквато е очаквал, когато се е впуснал на лов за многото лесни пари. Новиков бе прекалено новак, прекалено фронтовак.

— Слушай — рекох му. — Ти идваш от фронта. Аз съм тук от седемнадесет години. Излежал съм две присъди. Сега ме пускат да си вървя. Ще видя семейството си. Във фелдшерския ми пункт всичко е наред. Ето описа. Всичко е запечатано. Подпиши акта за приемане задочно...

Новиков го подписа, без да пита никого.

Не потърсих Цапко да му докладвам, че актът е готов. Отидох направо в счетоводството. Счетоводителят прегледа документите ми — всички справки, всички хартийки.

— Е, добре — рече ми. — Можеш да си получиш парите. Само че има един проблем. Вчера от Магадан е получена телефонограма — да се прекратят всички освобождавания до пролетта, до новия навигационен сезон.

— Какво ме интересува навигацията? Нали ще пътувам със самолет.

— Да, ама заповедта е обща, много добре знаеш. Не си вчерашен.

Отново седях на пода в кантората и пушех ли, пушех. Мина Цапко.

— Още ли не си заминал?

— Не, не съм.

— Е, всичко хубаво...

Кой знае защо разочарованието ми не беше огромно. Бях свикнал с такива удари в гърба. Но този път не биваше да се случва нещо лошо. С цялото си тяло, с цялата си воля бях още в движение, в стремеж, в борба. Просто нещо не беше допремислено, съдбата бе допуснала някаква грешка в сметките си, в хладнокръвната си игра с мен. Ето я грешката. Отидох при секретаря на началника, на същия онзи инженер-полковник Кондаков — него пак го нямаше.

— Имало ли е вчера телефонограма за спиране на уолненията?

— Имаше.

— Но аз — усещах, че гърлото ми е пресъхнало, едва изговарях думите, — аз съм освободен още преди месец. По заповед номер 65. Вчерашната телефонограма не би трябвало да се отнася за мен. Вече съм освободен. Преди месец. Аз съм на път, прибирам се...

— Да, като че ли е така — съгласи се лейтенантът. — Да отидем при счетоводителя!

Счетоводителят се съгласи с нас, но рече:

— Да изчакаме да се върне Кондаков. Той да реши.

— Е — каза лейтенантът, — не те съветвам. Той лично подписа заповедта. По своя преценка. Никой не му я е пробутвал за подпись. Ще ти одере кожата, ако не си я изпълнил.

— Добре — рече счетоводителят, като ме изгледа накриво. — Само че — той щракна няколко пъти с пръсти — пътят ще е за ваша сметка.

Билетът за самолет и влак до Москва струваше три хиляди и петстотин рубли и имах право пътят ми да бъде платен от Далстрой, от моя господар през тези четиринацетнадесет затворнически и три волни — не волни, а волнонаемни години.

Но по тона на главния счетоводител разбрах, че този път той няма да отстъпи.

В спестовната ми книжка на бивш затворник без начисления за прослуженото време' за три години се бяха натрупали шест хиляди рубли.

Зайците, които бях ловил, варил, пекъл и ял, рибата, която бях ловил, пекъл и ял, ми бяха помогнали да спестя тази толкова голяма сума.

Платих на касата, получих акредитив за три хиляди, документи, пропуск за летището в Оймякон и започнахме да търсим попътна кола. Скоро намерихме такава. Двеста километра — двеста рубли. Продадох одеялото и възглавницата — за какво са ми в самолета, продадох медицинските книги на същия този Цапко на държавна цена — той нямаше да пропусне да продаде учебниците и справочниците десет пъти по-скъпо. Но нямаше за кога да мисля.

По-лошо беше друго. Загубих талисмана си — собственоръчно направения нож, с който не се бях разделял години наред. Бях спал върху чувалите с брашно и той явно беше изпаднал от джоба ми. За да го намеря, трябваше да разтоваря камиона.

Рано сутринта пристигнахме в Оймякон, където бях работил преди една година, в Томтор, в скъпия ми пощенски клон, в който бях получил толкова писма, и толкова изпратил. Слязох близо до хотела на летището.

— Ей, ти — извика ми шофьорът на камиона, — нищо ли не си загубил?

— Изпаднал ми е ножът, докато съм пътувал върху чувалите.

— Ето го. Свалих борда на каросерията и той тупна на земята. Много е хубав.

— Давам ти го. За спомен. Вече не ми трябва талисман. Но радостта ми беше преждевременна. В Оймякон няма редовни полети и от есента тук чакаха хора за десетки самолети. Списъци от по четири надесет души, ежедневни проверки. Чергарски живот.

— Кога беше последният самолет?

— Преди седмица.

Значи ще трябва да вися тук до пролетта. Не трябваше да давам талисмана си на шофьора.

Отидох в лагера, при техническия ръководител, където преди година бях работил като фелдшер.

— За континента ли смяташ да заминаваш?

— Да. Помогни ми.

— Утре ще отидем заедно при Велтман.

— Капитан Велтман още ли е началник на летището?

— Да. Само че вече не е капитан, а майор. Наскоро получи нови нашивки.

На сутринта влязохме с техническия ръководител в кабинета на Велтман, здрависахме се.

— Ето — нашият човек заминава.

— Че защо не дойде сам при мен? Познава ме не по-зле от тебе.

— Просто за по-сигурно, другарю майор.

— Добре. Къде ти е багажът?

— Всичко, което имам, е с мен — посочих малкото шперплатово куфарче.

— Чудесно. Отивай в хотела и чакай.

— Ама аз...

— Млък! Прави каквото ти заповядвам. А ти, технически, утре ще ми дадеш един трактор да подравним пистата... Без трактор...

— Ще ти дам, ще ти дам — рече Супрун, като се усмихваше.

Сбогувах се и с Велтман, и с техническия ръководител, свих по коридора на хотела и като прескачах през крака и тела, се добрах до едно свободно място до прозореца. Наистина, тук беше по-студено, но по-късно, след няколко самолета, след няколко опашки щях да се преместя към печката, до самата печка.

Мина около час и изведнъж хората, които лежаха, наскачаха и започнаха съсредоточено да се вслушват в бученето, идващо от небето.

— Самолет!

— Товарен „дъглас“

— Не товарен, а пътнически.

По коридора се щураше дежурният на летището с шапка-ушанка с кокарда и стискаше в ръката си списък — въпросният списък от четиринацесет души, който всеки знаеше наизуст от няколко месеца.

— Всички, които извикам, бързо отивате да си купувате билети. Летецът ще хапне и потегляте.

— Семьонов!

— Тук!

— Галицки!

— Тук!

— А защо моето име е задраскано? — беснееше четиринацетият. — Вече трети месец си чакам реда.

— Защо ми го казвате на мен? Задраска ви началникът на летището. Лично Велтман. Току-що. Ще ви изпратят със следващия самолет. Доволен ли сте? А ако искате да спорите — ей го къде е кабинетът на Велтман. Той е там...

Но четиринадесетият не посмя да иска обяснения. Всичко се случва. Велтман можеше да не хареса физиономията му. Тогава не само че нямаше да го качат на следващия самолет, ами можеха изобщо да го задраскат от списъците. И такива неща се бяха случвали.

— А кого са вписали?

— Не мога да го разчета — дежурният с кокардата се взираше в новата фамилия и изведнъж извика мен.

— Тук съм.

— При касиера — бързо.

Мислех си: няма да играя на благородство, няма да се откажа, ще замина, ще отлетя. Зад гърба си имах седемнадесет години Колима.

Хукнах при касиера, бях последен, като в движение вадех документите си, стисках парите и изпусках по нещо от багажа си.

— Тичай бързо — рече ми касиерът. — Летецът вече привърши с яденето, а прогнозата за времето е лоша — трябва да успеете да стигнете до Якутск, преди да се е развалило.

Слушах тези неземни думи със затаен дъх.

Летецът беше докарал самолета почти до вратата на стола. Пътниците отдавна се бяха качили. Тичах към самолета с шперплатовото си куфарче. Тичах, задъхвайки се, без да си слагам ръкавиците, стиснал с изстиващите си пръсти заскрежения самолетен билет.

Дежурният на летището провери билета и ми помогна да се кача. Летецът затвори люка и влезе в кабината.

— Старт!

Стигнах до мястото си, до креслото, без да имам сили да мисля за каквото и да било, без да съм в състояние да възприемам.

Сърцето ми биеше ли, биеше цели седем часа, докато самолетът внезапно не кацна на земята. Якутск.

В якутското летище спяхме прегърнати с новия ми другар — моя съсед от самолета. Трябваше да се пресметне най-евтиният път до Москва — макар документите ми за пътуване да бяха до Джамбул, разбирах, че колимските закони едва ли са валидни на Голямата земя.

Сигурно щях да мога да се уредя да работя и да живея някъде другаде.
Щях да имам време да поразмисля върху това.

А засега — най-евтино беше със самолет до Иркутск, а оттам с влак до Москва. Пет денонощия. Или пък до Новосибирск, а оттам до Москва — пак с влака. Кой самолет излита пръв... Купих си билет до Иркутск.

До излитането имаше няколко часа и за това време прекосих Якутск, взирайки се в замръзналата река Лена, в притихналия едноетажен, приличащ на голямо село град. Не, Якутск все още не беше град, не беше Голямата земя. В него нямаше локомотивен дим.

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на **Моята библиотека** и нейните всеотдайни помощници.

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.